

Virtual irreality tast onze weerbaarheid aan

door HERMAN VUIJSJE

‘**T**hank God, we have video,” zei Tim Walz, de gouverneur van Minnesota, over de beelden die omstanders met hun mobieltjes maakten van de razzia’s door Donald Trumps paramilitaire eenheden in Minneapolis. Alex Pretti had zo’n mobieltje in zijn hand toen hij werd doodgeschoten; andere omstanders legden het gebeuren eveneens met hun mobieltjes vanuit verschillende invalshoeken vast. Onderzoekcollectief Beltingcat gebruikte die filmpjes om te reconstrueren wat er was gebeurd en ontzenuwde daarmee de leugen van Trump dat Pretti met een vuurwapen dreigde. De eerdere moord op Renee Good werd op dezelfde manier gedocumenteerd.

Gouverneur Walz verwelkomde het mobieltje als instrument van weerbaarheid van voor het overige machteloze omstanders. Bij alle ellende die de nieuwsberichten uit de straten van Minneapolis over ons uitstorten, is dat een hartverwarmende voetnoot. Ook om een andere reden. We zijn langzamerhand bijna gewend geraakt aan een ander, exact tegengesteld, gebruik van diezelfde mobiel: door omstanders die juist passief terzijde blijven staan terwijl voor hun ogen andere mensen iets ergs overkomt. In plaats van in te grijpen, grijpen ze naar hun telefoon om het onheil vast te leggen. De lens en het scherm dienen dan als middel om zich als het ware te onttrekken aan hun aanwezigheid ter plekke; wat zich aan de andere kant van de lens afspeelt, wordt het schouwtoneel van een werkelijkheid waarvan zij zelf geen deel denken uit te maken. Het scherm dient hier als verdringingsmechanisme: een geruststellende barrière die onze blikken doorlaat maar onze gevoelens dempt en onze betrokkenheid smoort.

Een paar weken geleden, bij de fatale oudejaarsbrand in het Zwitserse skidorp Crans-Montana, bleek dat dit gebruik van de gsm als virtueel scherm nog een stap verder kan gaan. Op filmpjes was te zien dat verschillende aanwezigen de beginnende brand met hun mobieltjes vastlegden. We zien hoe bezoekers van de nachtclub, terwijl het vuur zich snel verspreidde over de schuimplaten van het plafond, niet naar de uitgang renden, maar met hun telefoontjes geheven bleven staan. Of bleven staan? Sommigen filmde het schouwspel al hossend.

Tua res agitur, paries cum proximus ardet, schreef de Romeinse dichter Horatius tweeduizend jaar geleden: Jouw belang staat op het spel als het huis van je buurman in brand staat. Een hedendaags Surinaams spreekwoord beaamt

het: *Te joe mati barba e brong, biging nat di foe joe*. Als de baard van je vriend in brand staat, begin dan de jouwe nat te maken. Wijsheid van alle tijden... of toch niet?

In Crans-Montana gedroegen mensen zich als toeschouwer van een gebeurtenis die ook hun eigen leven direct in gevaar bracht. Die verleidelijke houding van afzijdigheid kan blijkbaar zo ingesleten raken dat ze zich ook gaat uitstrekken tot gebeurtenissen waarbij we wel degelijk zelf betrokken zijn.

De gsm was daarbij het intermediair, maar het gebeuren is niet los te zien van meer algemene ontwikkelingen op het gebied van beeld en werkelijkheid. Alom vervagen de grenzen tussen echt en onecht, waar en onwaar, feit en fictie. Reality-tv presenteert dramatische gebeurtenissen die echt hebben plaatsgevonden als vermaak. Bij hyperreality wordt een niet (meer) bestaande werkelijkheid nagespeeld en als echt voorgesteld. Virtual reality gaat nog weer een stap verder en dompelt je onder in een gesimuleerde wereld. De opkomst van AI zorgt voor een extra stroomversnelling.

In Crans-Montana was geen sprake van hyperreality of virtual reality, maar

Alom vervagen de grenzen tussen echt en onecht, waar en onwaar, feit en fictie

van ‘virtual irreality’: schijnbare onwerkelijkheid. Hier werd geen werkelijkheid gepresenteerd die in feite fictie is, maar werd een fictieve draai gegeven aan een keiharde en levensgevaarlijke werkelijkheid.

Het is een verontrustende reflex in een tijd waarin we alom de mond vol hebben van de noodzaak ‘weerbaar’ te zijn. In Amerika zagen we het gebruik van de mobiel als mogelijkheid tot interventie door omstandersgetuigen. In Europa, in Crans-Montana, diende hetzelfde apparaatje als middel om feitelijke betrokkenheid te negeren.

Hoe kon het zover komen? Hebben we hier te maken met een ontsporing van de ‘gemoedsrust van de verzorgingsstaat’? Zo omschreven de sociologen Bram van Stolk en Cas Wouters ons rotsvaste vertrouwen dat anderen, de instanties, de overheid, ons onze verantwoordelijkheden als burgers groten-deels uit handen hebben genomen. “*It is time to shift to a wartime mindset*,” hield Navo-secretaris-generaal Mark Rutte ons onlangs voor. Crans-Montana lijkt ons voor te houden welk een lange weg we daarbij nog hebben te gaan.